
4. Fra landskapslov til landslov: En studie av tekstorganiseringen i norrøne middelalderlover

..... *Anna Catharina Horn*

I dette kapittelet diskuteres forbindelsen mellom de norske middelalderlovene fra annen halvdel av 1200-tallet med utgangspunkt i Landsloven. Et mål er å vise en metode der elementer fra tradisjonell tekstkritisk metode og materialfilologisk metode er ført sammen slik at nye perspektiver på avskrivingsprosesser i middelalderens håndskriftkultur kan bli belyst. Et annet mål er å vise hvordan avskrivningen av Landsloven i noen tilfeller medførte sammenblanding av eldre lover sammen med den nye loven. Studier av de enkelte lovhåndskriftene gir med den nye metoden dermed ny innsikt i lovgivningsprosessen på 1260- og -70-tallet i overgangen mellom landskapslover og landslov, og i den senere avskrivningen av Landsloven. Metoden er utviklet i en tidligere studie der variasjoner i tekststrukturen mellom 15 landslovhåndskrifter er analysert (Horn 2016). Det sentrale her er ikke innholdet i de enkelte lovbestemmelsene, men heller hvordan bestemmelsene er organisert og eventuelt omorganisert i avskrivningsprosessen.

I studien fra 2016 ble det gjort flere observasjoner – for det første at det i visse deler av Landsloven var mye variasjon mellom håndskriftene hva gjaldt tekststrukturen, på den måten at kapitler og lovbestemmelser var flyttet til andre posisjoner i strukturen, samordnet, lagt til eller utelatt. I andre deler av teksten, derimot, var det tilnærmet ingen variasjon i det hele tatt. I en traderingsprosess kunne man forvente at slike endringer ville forekomme jevnt distribuert i hele lovteksten.

For det andre var det tydelig at denne strukturvariasjonen bare forekom i et begrenset antall håndskrifter. Man kunne forvente at endringer ville oppstå jevnt fordelt blant alle håndskriftene.

For det tredje viste det seg at strukturvariantene i de fleste tilfellene også kunne påvises i eldre lovtekster, særlig den islandske lov-boken *Járnsíða* fra 1271. Variantene syntes dermed ikke å være nova-sjoner i den etterfølgende produksjonen av Landsloven, men snarere lovbestemmelser som i avskrivingsprosessen ble hentet inn fra eldre lov bøker.

Dette kapittelet bygger videre på metoden som ble utviklet i stu-dien fra 2016. I tillegg til utvalgte håndskrifter av Landsloven vil mate-rialet utvides til også å omfatte andre bevarte lovtekster, slik som de eldre landskapslovene fra Gulating og Frostating, utdrag fra den bevarte Kristendomsbolken fra den reviderte Gulatingsloven fra 1267, Magnus Lagabøtes bylov fra 1276 og de islandske lov bøkene *Járnsíða* og *Jónsbók* fra henholdsvis 1271 og 1280. På den måten er det mulig å danne seg et så bredt bilde som mulig av forholdet mellom disse og av en mulig utvikling av lov tekstene i lovgivningsprosessen. Det er imid-lertid ikke rom her for å studere den fulle strukturen i alle lovene. Stu-dien begrenses til to bolker, Tingfarebolken og Kristendomsbolken, samt et mindre utdrag fra Kjøpsbolken. Det er fortsatt tekststrukturen som vil bli studert, og de ulike utgavene vil bli stilt opp mot hverandre i oversiktstabeller for lettere å kunne identifisere variasjon.

I det følgende vil først materialet bli presentert. Dernest føl-ger en kort beskrivelse av metoden, som også er beskrevet mer utfør-lig tidligere (Horn 2016, 57–61). Deretter følger selve analysen av kapittelstrukturen i Tingfarebolken, utdrag fra Kjøpsbolken og til slutt Kristendomsbolken. Datering av håndskriftene i analysen er i henhold til *Ordbog over det norrøne prosasprog*¹ med mindre annet er oppgitt.

.....

1 «Manuscripts», *ONP: Dictionary of Old Norse Prose*, hentet 27. august 2020, <https://onp.ku.dk/onp/onp.php?v>.

Materialet

I studien benyttes utdrag fra et bredt spekter av lovtekster fra 1200-tallet, fra de eldre landskapslovene til Magnus Håkonsson Lagabøtes nye lover for Norge og Island på 1260- og 1270-tallet frem til 1280. Av landskapslovene gjelder dette Gulatingsloven og Frostatingsloven, og av Magnus Håkonssons lovrevisjoner på 1260-tallet er den bevarte nyere Gulatings kristenrett fra 1267 tatt med. Den islandske lovboken *Járnsíða* fra 1271 er også viktig i dette bildet fordi store deler av innholdet er hentet fra Gulatingsloven og Frostatingsloven. I tillegg finnes det visse bestemmelser som har sitt opphav i den eldre islandske lovboken *Grágás*. Dernest er Landsloven fra 1274, Byloven fra 1276 og til slutt den islandske *Jónsbók* fra 1280 med i studien. Tilkomsten og overleveringen av disse lovene er allerede beskrevet i denne bokens innledende kapittel «Landsloven 750 år: Loven i en håndskriftkultur», og i det følgende vil jeg derfor først og fremst konsentrere meg om en nærmere beskrivelse av overleveringen av Landsloven og de mange håndskriftene der denne loven er bevart. Det aktuelle materialet er i alle tilfellene yngre enn tidspunktet da lovene ble utarbeidet, særlig for de eldre landskapslovene, der tidspunktet for utarbeidelse ikke er kjent, men der det er grunn til å anta at de er resultat av en lengre prosess med nedskrivning og omarbeidelser.

Landsloven er overlevert i 39 mer eller mindre komplette håndskrifter fra perioden 1275–1400, samt i fragmenter av nærmere 50 håndskrifter fra samme periode. Håndskriftene av Landsloven er for en stor del kontaminerte, som vil si at skriverne i mange tilfeller synes å ha brukt flere forelegg ved avskrivning (Rindal 1981, 62). I den eldste utgaven av Landsloven (NgL II) grupperte utgiverne Rudolf Keyser og Peter Andreas Munch håndskriftene i fire grupper etter hvilket lagting håndskriftene refererte til – Gulating, Frostating, Eidsivating eller Borgarting. Deretter etablerte de et signatursystem der den første bokstaven angir lagtinget, deretter en alfabetisk nummerering Ga, Gb, Gc og så videre for håndskrifter tilknyttet Gulating, eller Fa, Fb, Fc for håndskrifter knyttet til Frostating, og tilsvarende for håndskrifter tilknyttet Borgarting (B) og Eidsivating (E). I den videre diskusjonen vil dette signatursystemet bli benyttet også her, og hvert håndskrift med

en gitt signatur blir benevnt som et tekstvitne. I tabell 1 fremkommer alle de 39 tekstvitnene med signaturer, datering og hjemmehørende bibliotek eller samling.

Ant.	Ngl	Signum	Datering ca.	Samling
1	Ga	AM 60 4to	1320	Den Arnamagnæanske Samling, København
2	Gb	AM 322 fol.	1320	Den Arnamagnæanske Samling, København
3	Gc	AM 304 fol.	1300-1320	Den Arnamagnæanske Samling, København
4	Gd	GKS 1154 fol.	1350-1360	Det Kongelige Bibliotek, København
5	Ge	AM 62 4to	1300-1325	Den Arnamagnæanske Samling, København
6	Gf	AM 56 4to	1300	Den Arnamagnæanske Samling, København
7	Gg	AM 65 4to	1320-1350	Den Arnamagnæanske Samling, København
8	Gh	AM 307 fol	1350	Den Arnamagnæanske Samling, København
9	Gi	GKS 3260 4to	1350	Det Kongelige Bibliotek, København
10	Gk	AM 57 4to	1350-1370	Den Arnamagnæanske Samling, København
11	Gl	AM 61 4to	1350-1370	Den Arnamagnæanske Samling, København
12	Gm	Thott 1275 fol.	1350-1400	Det Kongelige Bibliotek, København
13	Gn	Lund Mh 15	1305-1320	Lund Universitetsbibliotek, Lund
14	Gp	Holm perg 29 4to	1300-1350	Kungliga Biblioteket, Stockholm
15	Gq	Holm perg 33 4to	1300-1325	Kungliga Biblioteket, Stockholm
16	Gr	Holm perg 32 4to	1300-1350	Kungliga Biblioteket, Stockholm
17	Gt	NB Ms 1 4to	1300-1350	Nasjonalbiblioteket, Oslo
1	Fa	Holm perg 34 4to	1275-1300	Kungliga Biblioteket, Stockholm
2	Fb	AM 69 4to	1300-1350	Den Arnamagnæanske Samling, København
3	Fc	AM 72 4to	1300-1325	Den Arnamagnæanske Samling, København
4	Fd	AM 71 4to	1300-1350	Den Arnamagnæanske Samling, København
5	Fe	De la Gardie 8	1300-1350	Uppsala Universitetsbibliotek, Uppsala
6	Ff	Holm perg 4to 35	1350	Kungliga Biblioteket, Stockholm
1	Ea	AM 309 fol.	1300-1325	Den Arnamagnæanske Samling, København
2	Eb	AM 68 4to	1300-1325	Den Arnamagnæanske Samling, København

3	Ec	NKS 1640 4to	1280–1300	Det Kongelige Bibliotek, København
4	Ed	NB Ms 317 4to	1300–1350	Nasjonalbiblioteket, Oslo
5	Ee	Holm perg 30 4to	1300–1325	Kungliga Biblioteket, Stockholm
6	Ef	Gunnerus Ha 1	1370–1390	NTNU Gunnerusbiblioteket, Trondheim
1	Ba	NKS 1642 4to	1320–1330	Det Kongelige Bibliotek, København
2	Bb	GKS 3261 4to	1325–1350	Det Kongelige Bibliotek, København
3	Bc	AM 31 8vo	1325–1350	Den Arnamagnæanske Samling, København
4	Bd	AM 302 fol.	1300	Den Arnamagnæanske Samling, København
5	Be	AM 305 fol.	1300	Den Arnamagnæanske Samling, København
6	Bf	AM 58 4to	1350	Den Arnamagnæanske Samling, København
7	Bg	AM 63 4to	1350	Den Arnamagnæanske Samling, København
8	Bh	AM 74 4to	1320–1350	Den Arnamagnæanske Samling, København
9	Bk	Holm perg 28 4to	1320–1350	Kungliga Biblioteket, Stockholm
10	Bl	Holm perg 11 fol.	1325–1350	Kungliga Biblioteket, Stockholm

Tabell 1. De 39 bevarte håndskriftene med Magnus Lagabøtes landslov. Håndskriftene er gruppert etter lagdømmetilhørighet, og signaturene som indikerer dette, gitt i NGL II, står i spalte nr. 2 fra venstre. Deretter følger datering (ONP) og lengst til høyre samlingen der håndskriftet oppbevares.

Tabellen viser at det er hele 17 av de 39 tekstvitnene som er knyttet til Gulating (Ga–t), det er 10 tekstvitner som er knyttet til Borgarting (Ba–l) og seks tekstvitner hver for Frostating (Fa–f) og Eidsivating (Ea–f). I Keyser og Munchs utgave av Landsloven fra 1848 ble tekstvitnet i AM 60 4to (Ga) brukt som grunntekst for utgaven. Gustav Storm (1879) argumenterte senere for at Holm perg 34 4to (Fa) var en bedre tekst. Fa er datert til ca. 1275–1300 og er dermed blant de eldste bevarte håndskriftene av Landsloven. Prologens tekst knytter Landsloven direkte an til avtalen på Frostatinget i 1269, og det kan derfor antas at det var på Frostatinget av kong Magnus første gang presenterte Landsloven i 1274 (Maurer 1878, 45–46). Ut fra dette resonneret er det også god grunn til å anta at Fa er det nærmeste vi i dag kan komme originalen til Landsloven. Fa er dessuten uten lakuner eller andre vesentlige mangler.

I de nyere utgavene av Landsloven er derfor Holm perg 34 4to (Fa) benyttet som grunntekst. Det gjelder den digitale breddeutgaven til *Medieval Nordic Text Archive* (Menota),² og Rindal og Spørcks tekstkritiske utgave (Rindal og Spørck 2018). Også i dette kapittelet vil Fa bli benyttet som grunntekst, eller *referansetekst*. Med referansetekst menes her et utgangspunkt for sammenligning med andre versjoner av samme tekst. Det ligger ellers ingen implikasjoner om «beste tekst» i en slik term.

Det er liten tvil om at Landsloven bygger på de eldre landskapslovene Gulatingsloven og Frostatingsloven. Mange bestemmelser er videreført nærmest uten endringer, mens andre er justert og oppdatert, noe blant annet kapitlene til Ole-Albert Rønning Nordby og Brage Thunestvedt Hatløy i denne boken belyser på en grundig måte. Samtidig er det kapitler og bestemmelser i Landsloven som er helt nye, eller de er videreført fra tapte østlandske lovbøker eller Járnsíða. Det har tidligere vært antatt at de reviderte lovene fra 1267–1269 var revisjoner av de enkelte landskaperens eldre lover (Maurer 1878), men med utgangspunkt i Ebbe Hertzbergs argumenter for at allerede disse reviderte lovene var sammenarbeidet til en felles lov (1890), har dette i den senere tid blitt problematisert (Horn 2016, 265–266; 2018; Rindal og Spørck 2018 1:78). Spørsmålet er hvorvidt de reviderte lovene fra 1267–1269 også var samordnet som én felles lov for alle lagdømmene, og ikke bare revisjoner av de enkelte landskapslovene. Både de mange likhetene mellom de to bevarte kristenrettene fra 1267 og 1268, og enkelte påfallende likhetstrekk i tekststrukturen mellom Járnsíða og mindre grupper av landslovhåndskrifter kan bety at et tekstlag mellom de eldste landskapslovene og Landsloven er videreført i Landsloven. Dette tekstlaget representerer en samordning mellom eldre bestemmelser fra både Gulatingsloven og Frostatingsloven, og dette kan ha vært nytt med Járnsíða, men det kan også stamme fra de reviderte tapte lovene.

2 Anna Catharina Horn, utg. «Holm perg 34 4to. Landslög Magnúss Hákonarsónar | Magnus Lagabøtes landslov», *Medieval Nordic Text Archive*, <http://clarino.uib.no/menota/catalogue>.

Metode

I middelalderens håndskriftkultur ble det alltid gjort endringer i teksten, enten bevisst, hvis skriveren ønsket å forbedre teksten ved å legge til, fjerne eller omformulere deler av teksten, eller ubevisst, ved at han for eksempel feiltolket forelegget eller hoppet over ord eller linjer. Det betyr at ingen håndskrifter av samme tekst er helt identiske, slik en trykket tekst er. I Landsloven er dette særlig interessant, siden det ikke bare er gjort endringer på ord-, frase- og setningsnivå, men også på strukturelt nivå, der hele kapitler er flyttet til andre deler av teksten eller samordnet med andre kapitler og slik danner nye tekstlige enheter. Det er også eksempler på mindre grupper av håndskrifter som har lovbestemmelser som de øvrige håndskriftene ikke har, noe som ikke umiddelbart kan forklares som feil eller slurv fra skriverens side, men heller tyder på en bevisst handling fra skriverens side, som siden er tradert videre ved avskrivning. Dette reiser spørsmål ved prosessen knyttet til avskrivning av Landsloven, om det har versert ulike versjoner av loven, eller om det har vært lokale tilpasninger.

I analysen benyttes en metode der elementer fra både tradisjonell tekstkritisk metode og materialfilologi innføres i studiet av lovenes tekststruktur. Grafiske virkemidler, som initialer og kapiteltitler, er sammen med teksten viktige elementer for å kartlegge hvordan teksten er strukturert. Teksten blir dermed ikke studert isolert fra sin materielle kontekst.

Landsloven utgjør ca. 45000 ord, hvilket gjør en fullstendig tekstkritisk undersøkelse av alle de bevarte håndskriftene på ord-, frase- og setningsnivå nærmest uoverkommelig. Teksten er imidlertid organisert i kapitler, og kapitlene er samlet tematisk i bolker. Byggekløssen som tekststrukturen i Landsloven er bygget opp av, er dermed kapittelet. Kapitlene er avgrenset ved hjelp av initialer og kapiteltitler, og ved å løfte perspektivet fra ord- og setningsnivå til kapitelnivå reduseres antall enheter betydelig. På denne måten kan aspekter i relasjonen mellom store tekstmengder bli tydeliggjort, og det kan bli mulig å gruppere håndskrifter, eller deler av dem, ut fra kapitlenes plassering i strukturen.

Siden kapittelet er definert gjennom sin grafiske avgrensning, vil også avvik i den grafiske avgrensningen representere variasjon i

tekststrukturen. Hvis skriveren har utelatt en initial og bare skrevet videre uten å markere grafisk at et nytt kapittel har begynt, vil de to kapitlene fremstå som ett kapittel. Omvendt, hvis skriveren ønsker å fremheve deler av et kapittel, kan han velge å skille det ut grafisk gjennom ny initial og kapiteltittel. Det som i forelegget var ett kapittel, blir dermed til to kapitler i avskriften.

Bruk av grafiske virkemidler er imidlertid ikke alltid benyttet i håndskriftene, eller de kan være brukt bare delvis. Initial eller tittel er ikke alltid skrevet inn, men skriveren har satt av plass i form av et visst antall innrykkede linjer i venstre kant, og utgangslinjen i det foregående kapittelet står ledig for tittel. Det skilles gjerne mellom bolkene ved at første kapittel i en ny bolk har en større initial enn de øvrige kapitlene, men dette er heller ikke alltid gjennomført. I flere håndskrifter har dessuten bolkinitalen samme størrelse som kapitelinitalene.

Også titlene som innleder bolkene, kan skille seg fra kapiteltitlene ved at de innledes med frasen «Her hefr [...]» (Her begynner [...]) og tittelen på bolken, for eksempel «Her hefr þingfarar bolkr» (Her begynner Tingfarebolken), mens kapiteltitlene innledes med «Her segir um [...]» (Her står det om [...]). Enkelte håndskrifter har også innholdsfortegnelse foran bolkene med titlene på alle kapitlene i bolken.

Tekstkritisk metode kan tilby viktige prinsipper for analyse av tekstvariasjon. Flere av prinsippene knyttet til feiltypologi vil være høyst relevante også ved analyse av tekststrukturen, slik som oversprang – *saut du même au même* – der skriveren uforvarende hopper fra ett ord til et tilsvarende ord lenger ned i teksten. Dette vil gjerne medføre et brudd i teksten, slik at en leser vil skjønne at noe er feil. Hvis dette skjer på kapitelnivå, det vil si at skriveren hopper over et kapittel, er det imidlertid ikke sikkert at dette blir oppdaget og rettet ved senere avskrivning, og det utelatte kapittelet vil dermed representere en mangel sammenlignet med andre tekstvitner. Men skriveren kan også ha blitt oppmerksom på dette selv, og har tilføyd det oversprungne kapittelet etterpå. Da vil kapitlene ha «byttet plass» i avskriften.

Mer spesielt vil det være om et kapittel eller deler av et kapittel flyttes til en annen del av teksten, for eksempel til en annen bolk. Om dette skulle være gjort ubevisst, kan en forklaring være at skriveren i

vanvare har begynt å skrive av feil legg som forelegg, for eksempel etter en pause i arbeidet. Det vil i så fall høyst sannsynlig representere et brudd i tekstsammenhengen, ved at kapittelet tematisk ikke hører hjemme i sine nye omgivelser. Hvis den nye plasseringen faller naturlig, kan derimot omposisjoneringen være resultat av en bevisst handling.

En annen form for strukturvariasjon er gjennom tillegg i teksten, interpolasjon, der nye tekstdeler og avsnitt er tilføyd. Dette kan være marginalia fra forelegget, eller, for lovtekster, nye rettsbestemmelser fra for eksempel retterbøter. I den sammenhengen kan det også være aktuelt at gamle bestemmelser blir tatt ut og erstattet av nye, oppdaterte bestemmelser.

Et kapittel kan med andre ord omstruktureres på ulike måter, og jeg har på bakgrunn av redegjørelsen ovenfor definert fem typer strukturvarianter som jeg vil kartlegge i den følgende analysen. Utgangspunktet er som nevnt et tekstvitne som er valgt som referansetekst, og variantene i de øvrige tekstvitnene er følgelig varianter fra referanseteksten.

Grafisk avgrensning: Teksten løper likt, men den teksten som i referanseteksten er grafisk avgrenset til ett kapittel, er avgrenset til to eller tre kapitler i et annet håndskrift. Dette er gjort ved at initialen og kapiteltitelen er fjernet eller en ny er lagt til inni kapittelet. Viktig i denne sammenhengen er at teksten ikke berøres, den løper likt i tekstvitnene uten tilføyelser eller ombyttinger av avsnitt. Denne varianten er markert med grønt i tabellene.

Omposisjonering: Den grafiske avgrensningen beholdes, men kapittelet er flyttet ut av den opprinnelige posisjonen, enten ved at to kapitler har byttet plass, eller at et kapittel er flyttet lenger vekk fra sin opprinnelige posisjon i tekststrukturen. Omposisjoneringer er markert med blått i tabellene.

Samordning: Den grafiske enheten, kapittelet, brytes opp ved at deler av et kapittel flyttes og danner en ny enhet sammen med et annet, eller deler av et annet, kapittel. Samordninger er markert med brunt i tabellene.

Interpolasjon: En ny tekstlig enhet er tilføyd, enten som en del av et allerede avgrenset kapittel eller som et nytt kapittel. Denne tekstdelen er ikke en del av referanseteksten. Som interpolasjon regnes også nye tekstdeler

som erstatter «gamle» tekstdele, det vil si tekstdele fra referanseteksten. Interpolasjoner er markert med fiolett i tabellene.

Mangel: Den grafiske enheten mangler i den angitte posisjonen. Den kan være flyttet til en annen posisjon eller være tatt helt ut av tekstvitnet. Mangler er markert med rødt i tabellene.

Strukturvariantene står ofte i relasjon til hverandre. Hvis for eksempel et kapittel er flyttet fra en posisjon til en annen, vil dette bli registrert som både omposisjonering i den nye posisjonen, og som mangel i den opprinnelige posisjonen.

Det er i utgangspunktet ikke mulig å si om endringer i strukturen i et tekstvitne skyldes skriverens selvstendige vurdering av hvilken struktur som representerer loven best, eller om det skyldes ren avskrivning av forelegget uten større anfektelser. Det er derfor av interesse om en bestemt strukturvariant forekommer i flere tekstvitner eller i bare ett enkelt tekstvitne, siden dette kan være et indisium på tilknytning til et felles forelegg der denne varianten første gang oppsto.

Strukturtabellene

Kapittelstrukturen i de analyserte håndskriftene er satt opp i en tabell. Utgangspunktet er ett av dem, her betegnet *referansetekst*, som er tekstvitnet Fa i håndskriftet Holm perg 34 4to.

Hvert tekstvitne av Landsloven inneholder ca. 210–230 kapitler, og Fa har 212 kapitler. Hvert kapittel er gitt en egen signatur, og deretter er kapittelrekkefølgen i hvert tekstvitne ført opp i en kolonne der hvert kapittel føres opp for seg. Deretter er tekstvitnene stilt opp ved siden av hverandre i parallelle kolonner. Det enkelte kapittelets signatur er satt sammen av hvilken bolk det står i, og hvilken posisjon det har i bolken. De enkelte bolkene har følgende signatur:

Tingfarebolken:	TF
Kjøpsbolken:	KB
Kristendomsbolken:	KD

Hvert kapittel i de respektive bolkene får deretter et nummer i henhold til rekkefølgen: TF-1, TF-2 og så videre, og KB-1, KB-2 og så

videre. Det må presiseres at det er referansetekstens kapittelstruktur, det vil si Fa, som er utgangspunktet for hvert kapitels signatur. Idet det oppstår et avvik i strukturen i et annet tekstvitne, for eksempel at de to kapitlene TF-3 og TF-4 har byttet plass, vil de i tabellen beholde sine signaturer, men markeres med blå farge for omposisjonering. I tilfeller der et kapittel er delt opp og avgrenset som to eller flere kapitler i et annet tekstvitne, vil hver tekstdel bli markert med tillegget a – b – c, for eksempel TF-2a, TF-2b.

	G	F	Járnsíða	Fa	Gn
Friðer ok blæzsán	-		1 TF-1	1 TF-1	1 TF-1
Svo er mælt at nefna	G 3a	I-2b	2 TF-2a	2 TF-2a	2 TF-2a
En ef Barrun eða	-	-	TF-2b	TF-2b	TF-2b
Þing skal standa	-	-	Mangler	3 TF-3a	Mangler
Skal logmaðr lata	-	I-2a	3 TF-3b	TF-3b	3 TF-3b
Engi þeirra manna	-	I-2c/3	TF-3c	TF-3c	TF-3c

Tabell 2. Eksempel på strukturtabell. For hvert tekstvitne er det to kolonner: Den første oppgir hvilket kapittelnummer det aktuelle kapittelet har i tekstvitnet, mens den andre viser hvilken kapittdel som står i denne posisjonen. Bare Fa har som referansetekst alltid samsvar mellom nummereringen og kapittelets signatur. I eksempelet ovenfor ser vi også at Járnsíða og Gn har lik kapittelstruktur ved at begge mangler TF-3a – her begynner kapittel 3 med TF-3b.

Tabell 2 leses slik at i første spalte fra venstre gjengis de innledende ordene i tekstdelens brødtekst fra referanseteksten Fa. Det kunne være fristende å benytte kapittel tittelen, men slike mangler ofte, og der kapittelet er delt i a- og b-deler, mangler tittel i Fa. Det er dessuten ofte stor variasjon i utformingen av kapittel tittlene, hvilket vil gjøre det vanskelig å finne igjen den aktuelle teksten i de mange håndskriftene. I brødteksten er det på sin side som regel mindre variasjon.

I neste spalte fra venstre vises kapittelstrukturen i de ulike lovtekstene i relativ kronologisk rekkefølge, det vil si de eldste lovene lengst til venstre, de yngre lengst mot høyre. For hver lovtekst vises to mindre spalter: Til venstre vises hvilket nummer i rekkefølgen den aktuelle tekstdelen har i kapittelrekkefølgen i det aktuelle tekstvitnet, og deretter oppgis kapittelets signatur.

Siden Fa er referanseteksten, vil kapitlene i denne spalten med visse unntak stå uten markerte varianter. Variantene i de andre håndskriftene er med andre ord varianter til Fa.

I analysen vil bare et utvalg tekstvitner av Landsloven bli presentert, basert på hvilke som viser størst avvik i strukturen. En komplett tabell over kapittelstrukturen i samtlige landslovhåndskrifter er tilgjengelig digitalt ved Nasjonalbiblioteket sammen med en grundig leserveiledning til tabellen, samt en liste over katalogsignaturer og forkortelser av alle de bevarte tekstvitnene.³

Analyse av bolkstrukturen

En første tilnærming til tekststrukturen i lovene er å undersøke den overordnede bolkstrukturen. Her vises det hvordan de mange bestemmelsene er organisert tematisk. Utgangspunktet er Landsloven, representert ved tekstvitnet Fa (Holm perg 34 4to).

Landslovens 212 kapitler fordeler seg på ni bolker: Tingfarebolken, Kristendomsbolken, Landevernsbolken, Mannhelgebolken, en tredelt Arvebolk, Odelsbolken, Landsleiebolken, Kjøpsbolken og Tyvbolken. Hver bolk inneholder et visst antall kapitler som kan variere fra tekstvitne til tekstvitne. I tillegg innledes det hele med en prolog, og det avsluttes med to retterbøter utstedt av henholdsvis Håkon Håkonsson og Magnus Håkonsson, samt en epilog. I den innledende prologen gis det opplysninger om denne rekkefølgen, og det er verdt å merke seg at Tingfarebolken her ikke regnes som en del av selve lov-boken – den gir bare opplysninger om organisering og gjennomføring av tingmøtene. Det er Kristendomsbolken som er første bolken i selve lov-boken, fordi, som det står i prologen, «den kristelige tro er grunnvoll og opphav til alle gode ting». Slik begrunnes hver bolk ut fra sitt innhold i kronologisk rekkefølge i Landslovens prolog.

3 «Ressurser: Strukturtabell, håndskriftene av Landsloven», *Nasjonalbiblioteket*, <https://www.nb.no/forskning/lagabote/ressurser/>.

Gulatingssloven	Frostatingsloven	Járnsíða	Landsloven	Byloven	Jónsbók
	Innledning		Prolog	Prolog	
Kristendomsbolk	Tingfarebolk	Tingfarebolk	Tingfarebolk	Tingfarebolk	Tingfarebolk
Kjøpsbolk	Kristendomsbolk I	Kristendomsbolk	Kristendomsbolk	Kristendomsbolk	Kristendomsbolk
Kvinnebolk	Kristendomsbolk II	-	Landevernsbolk	Landevernsbolk	-
Løysingslov	Mannhelgebolk	Mannhelgebolk	Mannhelgebolk	Mannhelgebolk	Mannhelgebolk
Landsleiebolk	Bolk om ymse emne	Arvebolk	Arvebolk	Arvebolk	Arvebolk
Arvebolk	Sakøyrebolk	Jordskiftebolk	Odelsbolk	Byordningsbolk	Jordskiftebolk
Blandet innhold	Leidangsbolk	Landsleiebolk	Landsleiebolk	-	Landsleiebolk
Mannhelgebolk	Fyrste arvebolk	Kjøpsbolk	Kjøpsbolk	Kjøpsbolk	Kjøpsbolk
Tjuvbolk	Andre arvebolk	Tjuvbolk	Tjuvbolk	Tjuvbolk	Farmannslov
Jordskiftebolk	Rettargangsbolk		Epilog	Farmannslov	Tjuvbolk
Landevernsbolk	Kvinnebolk			Epilog	
Saktall	Jordkaupabolk				
	Landsleiebolk 1				
	Landsleiebolk 2 + Tjuvbolk				
	Brotsverksbolk				
	Retterbøter				

Tabell 3. Bolkrekkefølgen i Gulatingsloven, Frostatingsloven, Járnsíða, Landsloven, Byloven og Jónsbók.

Tabell 3 viser bolkrekefølgen i Gulatingsloven, Frostatingsloven, Járnsíða, Landsloven, Byloven og Jónsbók. Også i landskapslovene er kapitlene systematisert i tematiske bolker, om enn ikke like gjennomført som de senere lovene til Magnus Håkonsson. Det har ikke alltid vært enighet om inndelingen i den eldre Gulatingsloven. Knut

Robberstad deler inn Gulatingsloven i 14 deler, mens Knut Helle deler den inn i 10 deler (Robberstad 1969, 5; Helle 2001, 5). Selv har jeg vurdert Gulatingsloven som inndelt i 12 deler, ut fra hvordan skriveren har markert en ny tematisk del med større initial enn vanlige kapitler, kombinert med en tittel som hentyder til et nytt tema. Jeg regner derfor Kvinnebolken og Løysingsloven som egne bolker, mens Helle regner disse som del av Kjøpsbolken. Som Helle slår jeg imidlertid sammen Robberstads Tingbod, Rettarbøter og Kvalrett til «Blandet innhold».

I Frostatingsloven er det en tydeligere inndeling i bolker, og de fleste av dem innledes med en innholdsfortegnelse.

Járnsíða inneholder totalt 141 kapitler, og de er organisert tematisk i åtte bolker. Enkelte større initialer er tegnet inn, men ikke ved innledningen av alle bolkene, og ikke alltid der en bolk begynner. Det er ikke satt inn innholdsfortegnelser, og kapiteltitler er heller ikke skrevet inn, men en initial markerer hvor et nytt kapittel begynner. Det er en lakune i Landsleiebolken, men det er ikke sikkert hvor mange blad som mangler. Keyser og Munch skriver «2 eller flere Blade», og påpeker at den islandske samleren Árni Magnússon i sin egenhendige avskrift (AM 312 fol.) har satt av «12 rene Qvart-Sider» (NgL I, 291, note 2). Bolkene er inndelt slik: Tingfarebolken, Kristendomsbolken, Mannhelgebolken, en tredelt Arvebolk, Landebriðgsbolken, Landsleiebolken (med lakune), Kjøpsbolken og Tyvbolken. Det er store, fremhevede initialer ved første kapittel i Tingfarebolken, første kapittel i Kristendomsbolken, ved to av kapitlene i Mannhelgebolken (ikke det første), og ved første kapittel i Tyvbolken. Det mangler en landevernsbolk i Járnsíða. Ut fra tabell 3 synes det klart at den tematiske strukturen i Járnsíða har store likheter med strukturen i Landsloven, Byloven og Jónsbók. Det betyr at hverken tekstorganiseringen i Landsloven eller ideen om å organisere de mange bestemmelsene i denne rekkefølgen har vært nye med Landsloven, siden de ideene som ligger bak strukturen i Landsloven, har vært tenkt allerede i 1271. Strukturen i Frostatingsloven har også flere likhetstrekk med Járnsíðas og Landslovens, slik som rekkefølgen på de første bolkene, men den er ikke like godt bearbeidet og gjennomført, i og med at flere bolker i Frostatingsloven omhandler samme

tema, og at noen bolker består av kapitler med ulikt tematisk innhold. Den grunnleggende tematiske strukturen vi finner i Landsloven synes dermed å være utformet i perioden etter at Frostatingsloven slik vi kjenner den ble skrevet ned, og senest med Járnsíða i 1271.

Neste fase i analysen blir et dypdykk i kapittelstrukturen til utvalgte tekstdeler. Disse delene er Tingfarebolken (TF), en del av Kjøpsbolken (KB) og Kristendomsbolken (KD), og de er valgt ut fordi det er tydelige trekk ved strukturen i disse delene som kan belyse forbindelsen mellom eldre og nyere lover.

Analyse av Tingfarebolken

Tingfarebolken (TF) beskriver lagtingsordningen og nevndemennenes oppgaver. Det er her de tydeligste forskjellene mellom tekstvitnene kommer frem, siden det andre kapittelet, TF-2, refererer til hvor mange tingmenn som skal møte fra de geografiske områdene tilknyttet det aktuelle lagtinget i den enkelte tekstvitnet. I Járnsíða og Jónsbók omtales det islandske Alltinget, mens i Byloven omtales bytinget i Bergen.

Fem tekstvitner av Landsloven er valgt ut i tabellen. Disse er:

Fa (Holm perg 34 4to)

Gn (Lund 15)

Fc (AM 72 4to)

Gc (AM 304 fol.)

Ee (Holm perg 30 4to)

Fa er referanseteksten, og de fire øvrige tekstvitnene er valgt ut fordi de utmerker seg med mer strukturvariasjon enn andre tekstvitner sammenlignet med Fa.

I tabell 4 ser vi først på de to kolonnene som viser kapittelstrukturen i Járnsíða og Fa. Den venstre spalten for de to lovhåndskriftene viser at i Fa har Tingfarebolken ti kapitler, mens den i Járnsíða har seks. Fa har samme rekkefølge på kapitlene som Járnsíða, men flere av kapitlene som står i Fa, er ikke med i Járnsíða. Siden Járnsíða er eldre, må det tolkes slik at Tingfarebolken i Landsloven har fått tilført flere kapitler og bestemmelser etter at Járnsíða kom i 1271. Tabell 4 viser dessuten at de fleste kapitlene som står i Járnsíðas Tingfarebolke, er

	G	F	Járnsíða	Fa	Gn
Frijðer ok blæzsan	-		1 TF-1	1 TF-1	1 TF-1
Svo er mælt at nefna	G 3a	I-2b	2 TF-2a	2 TF-2a	2 TF-2a
En ef Barrun eða	-	-	TF-2b	TF-2b	TF-2b
Þing skal standa	-	-	Mangler	3 TF-3a	Mangler
Skal logmaðr lata	-	I-2a	3 TF-3b	TF-3b	3 TF-3b
Engi þeirra manna	-	I-2c/3	TF-3c	TF-3c	TF-3c
Eptir gognum ok vit	G 59a		Mangler	4 TF-4a	Mangler
Þeir menn sem i log	-	I-2d	TF-4b	TF-4b	TF-4b
Aller þeir men sem	-	I-5	4 TF-5a	5 TF-5a	4 TF-5a*
Hveruitna þar sem	G 3c	-	Mangler	TF-5b	TF-5b
En oll þingviti er til	G 3c	-	Mangler	TF-5c	TF-5c
Nv ef maðr ryver	-	V-46c	5 TF-5d	TF-5d	TF-5d
Þvi skal ok sysllu	-	-	Mangler	TF-5e	TF-5e
Ef annar hvar fryr	-	V-46d	TF-7a	6 TF-6	5 TF-7a
Sva er mællt at sysl	-	-	TF-6	7 TF-7a	TF-6
Nu skal sysllu maðr	-	-	Mangler	TF-7b	TF-7b
Alla þa doma	G 32	V-46a	6 TF-8a	8 TF-8a	6 TF-8a
En ef hann vill eigi	G 32	V-45b	TF-8b	TF-8b	TF-8b
Hveruitna þar sem	G 102a	-	Mangler	9 TF-9	7 TF-9
A þessom tímum skal	-	-	Mangler	10 TF-10a	8 TF-10a
Nu þar sem sa stefn	-	-	Mangler	TF-10b	TF-10b
En ef stæmdr kœmr	-	-	Mangler	TF-10c	TF-10c
Nu skyter nokor mal	-	-	Mangler	TF-10d	TF-10d
Nu fær maðr eigi	-	-	TF-10e	TF-10e	TF-10e

Tabell 4. Organiseringen av Tingfarebolken i fra venstre Gulatingsloven (G), Frostatingsloven (F), Járnsíða, deretter de fem tekstvåtnene av Landsloven Fa, Gn, Fc, Gc, Ee, deretter Byloven og lengst til høyre Jónsbók.

Fc		Gc		Ee		Byloven		Jonsbók	
1	TF-1		Lakune	1	TF-1	1	TF-1	1	TF-1
2	TF-2a		-		Mangler	2	TF-2a	2	TF-2a
	TF-2b		-		Mangler		Mangler		TF-2b
	Mangler		-		Mangler	3	TF-3a	3	TF-3a
3	TF-3b		-	2	TF-3b		TF-3b		TF-3b
	TF-3c		-		TF-3c		TF-3c		TF-3c
	Mangler		-		Mangler		Mangler	4	TF-4a
	Mangler		-		TF-4b		TF-4b		TF-4b
4	TF-5a	1	TF-5a	3	TF-5a	4	TF-5a	5	TF-5a
	Mangler		Mangler		TF-5b		Mangler		TF-5b
	Mangler		Mangler		TF-5c		TF-5c		TF-5c
5	TF-5d	2	TF-5d	4	TF-5d		TF-5d		TF-5d
	Mangler		Mangler		TF-5e		TF-5e		TF-5e
	TF-7a		TF-7a		TF-7a	5	TF-7a	6	TF-6
	Lakune		TF-6		TF-6		TF-6	7	TF-7a
	-		TF-7b		TF-7b		TF-7b		TF-7b
	-	3	TF-8a	5	TF-8a	6	TF-8a	8	TF-8a
	-		TF-8b		TF-8b		TF-8b		TF-8b
	Mangler		Mangler		Mangler		Mangler	9	TF-9
	Mangler		Mangler		Mangler		Mangler		TF-10a
	Mangler		Mangler		Mangler		Mangler		TF-10b
	Mangler		Mangler		Mangler		Mangler		TF-10c
	Mangler		Mangler		Mangler		Mangler		TF-10d
	TF-10e		TF-10e		TF-10e		TF-10e		TF-10e

hentet fra Frostatingsloven. De er imidlertid ikke organisert i samme rekkefølge i de to lovtekstene. Det er først og fremst kapittel 2 i bolk I i Frostatingsloven som er videreført, men bestemmelsene er stokket om. Dernest er kapittel 46 i bolk V videreført, og også her er bestemmelsene omorganisert. En del av det som er lagt til i Landsloven, men som er registrert som «Mangler» i Járnsíða, er imidlertid bestemmelser fra Gulatingsloven, om enn delvis bearbeidet. Dette tyder på at Landslovens Tingfarebolc bevisst er gjennomarbeidet av en person som har hatt både Járnsíðas forelegg eller avskrift av denne, og Gulatingsloven tilgjengelig.

En majoritet av landslovhåndskriftene følger samme kapittelrekkefølge som vi ser i Fa i tabell 4 – variasjonen består hovedsakelig av ulik grafisk inndeling av kapitlene. Det er imidlertid visse unntak i strukturen i flere av håndskriftene, blant annet at kapittel 6 og kapittel 7 har blitt samordnet på den måten at kapittel 6, her kalt TF-6, er plassert inni kapittel 7 (TF-7), som dermed er delt i to, TF-7a og TF-7b. TF-7a står foran TF-6, og TF-7b står etter. Varianten er markert med brun farge i tabellen. Det interessante er at også Járnsíða har konstruksjonen TF-7a og TF-6, mens i referanseteksten Fa er TF-6 skilt ut som eget kapittel og satt foran TF-7a.

I illustrasjon 1 og 2 ser vi et eksempel på hvordan de to kapitlene er organisert i henholdsvis tekstvitnene Fa og Gn. Kapittel 6 (TF-6) begynner i linje 5 i Fa (ill. 1), og lenger ned på siden (linje 11 nedenfra) begynner kapittel 7 (TF-7a-b). Den første delen av kapittelet, TF-7a, utgjør bare ca 3 ½ linje, deretter begynner TF-7b («Nu skal sysslu maðr [...]» (Nå skal sysselmannen [...])). I Gn er disse kapitlene organisert annerledes (ill. 2). Øverst i spalten til venstre begynner TF-7a, direkte etter kapittel 5 på foregående side. På linje 8 begynner så TF-6 («En ef annar [...]»), istedenfor «Nu skal sysslu maðr [...]». Det er ingen markering av at det er et nytt kapittel i form av nytt avsnitt med initial ut over at ordet «EN» er dekorert med litt rødt blekk. Først etter at hele kapittel 6 er skrevet inn, fortsetter Gn med «Nu skal sysslu maðr» i høyre spalte, linje 6.

Det vises dessuten i tabell 4 at flere av håndskriftene mangler ett eller flere kapitler, slik de gjør i Fc, Gc og Ee. Det fremkommer tydelig

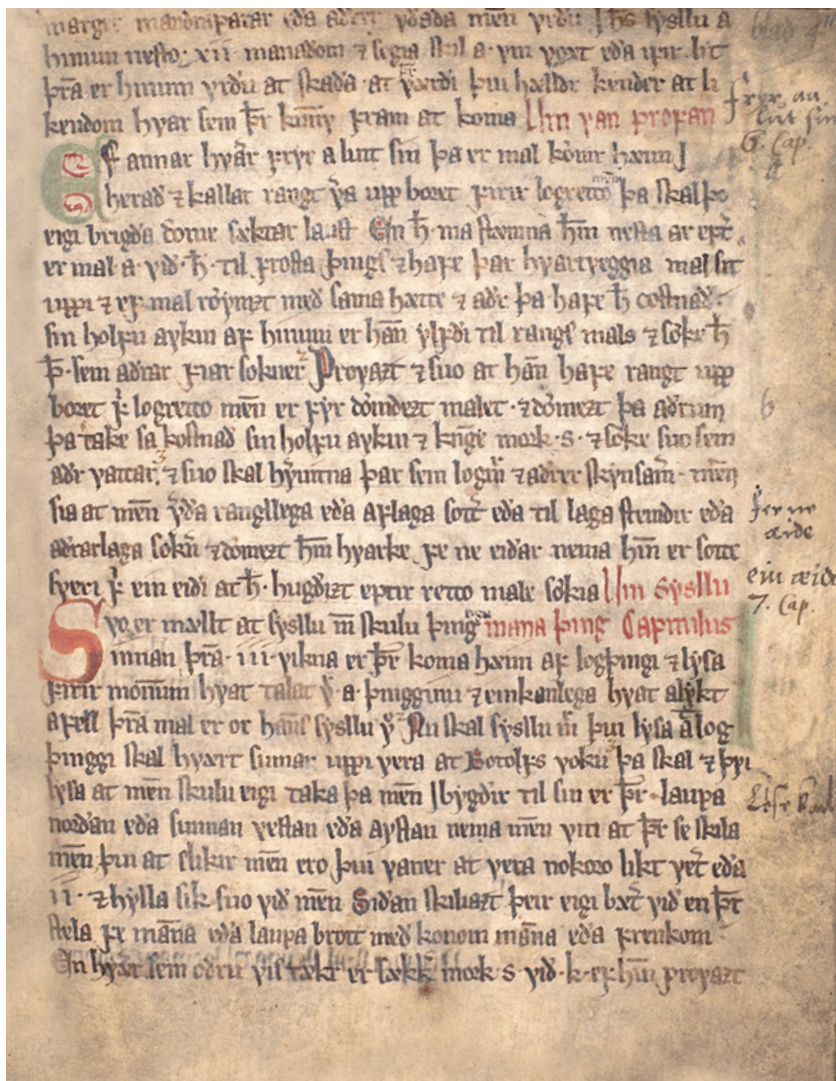
at Fc mangler nøyaktig de samme kapitlene som Járnsíða, i tillegg til kapittel TF-4b. Dessverre er det en lakune i Fc på ett blad som begynner i TF-7a.⁴ Også Gc har lakune, men her mangler de to første bladene i håndskriftet, så vi kjenner ikke til hvordan de første kapitlene er strukturert. Men fra der teksten begynner og ut bolken, er strukturen, både kapittelinnstillingen og manglene, nesten identisk med Járnsíðas struktur. Bare TF-7b har kommet til. Tekstvitnet Ee skiller seg fra Fc og Gc ved at her er hele kapittel TF-5a-e på plass, men sammenstillingen av TF-3b/TF-3c/TF-4b i ett kapittel samsvarer med Járnsíðas struktur, og mangelen av TF-9 og TF-10a-d likeså.

For øvrig mangler både Járnsíða og Gn, Fc og Ee første del av kapittel fire, TF-4a. Det fremkommer av den komplette strukturtabellen av Landslov-håndskrifter at åtte av de 39 bevarte tekstvitnene av Landsloven mangler TF-4a.⁵

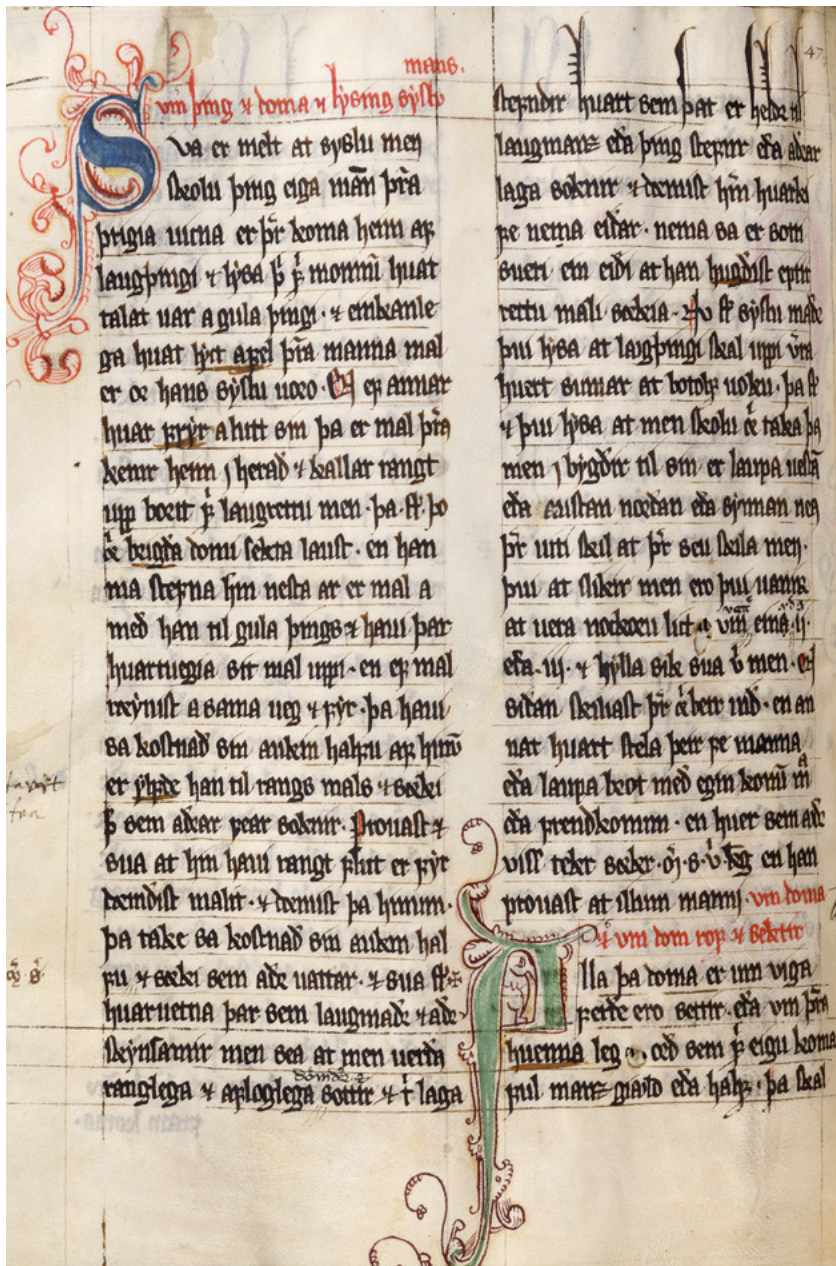
.....

4 Med visse forbehold er det mulig å anslå hvorvidt det tapte bladet i Fc kan ha hatt med TF-7b og TF-9/TF-10a-d slik Fa har, eller om de har manglet, slik de gjør i Járnsíða, Gc og Ee. Her er det flere faktorer som kan gi et misvisende resultat, slik som mulige abbreviaturer og endringer i skriften og antall skriftlinjer fra skriverens side på det manglende bladet. Det er derfor stor fare for feilmarginer, og resultatet må vurderes som et omtrentlig tall. Jeg har først beregnet antall tegn fra lakunen begynner i Fc, til den slutter, talt opp etter NgL II. Her er alle abbreviaturer løst opp, slik at talte tegn blir et absolutt, og alle kapitlene er talt med slik de står i Fa. Jeg har beregnet et gjennomsnittlig antall tegn per linje og ganget med antall hellinjer i de enkelte kapitlene, mens utgangslinjer er talt opp tegn for tegn. På den måten har jeg kommet frem til at lakunen utgjør 4634 tegn i NgL II. Av disse består TF-7b og TF-9/TF-10a-d av 2440 tegn. Med forbehold om at beregningen av gjennomsnittlig antall tegn per linje kan ha en viss feilmargin, mener jeg at det ikke er mulig at det tapte bladet i Fc har inneholdt alle kapitlene fra TF-6 til TF-10e. Fellestrekkene med både Járnsíða og Gc i strukturen peker etter min vurdering mot at TF-9 og TF-10a-d ikke har vært skrevet inn i Fc. Det kan være at heller ikke TF-7b er skrevet inn, hvilket vil samsvare med strukturen i Járnsíða. Jeg regner imidlertid dette som mindre sannsynlig, og vurderer det slik at Fc trolig har hatt samme struktur som Gc og Ee her. Dette gjelder ikke bare på grunn av at antall tegn er minst med denne løsningen, men også på grunn av at Fc er et tekstvitne av Landsloven, og dermed trolig står nærmere Gc og Ee enn Járnsíða.

5 «Ressurser: Strukturtabell, håndskriftene av Landsloven», *Nasjonalbiblioteket*, <https://www.nb.no/forskning/lagabote/ressurser/>.

Illustrasjon 1. Holm perg 34 4to (Fa), 11r. Tingfarebolkens kapittel 6 (TF-6a) begynner i linje 5 med initialen E (Ef annarr hvarr fryr [...] / Hvis en av partene klager [...]), og lenger ned på siden kommer kapittel 7, innledet av initialen S (Svo er mæltt [...] / Så er sagt [...]). (Foto: Kungliga Biblioteket, Stockholm)

Illustrasjon 2. Lund Mh 15 (Gn), 64v. Øverst på siden i venstre spalte begynner Tingfarebolkens kapittel 7 (Sva er melt [...] / Så er sagt [...]). I åttende linje ovenfra begynner teksten som utgjør kapittel 6 i Fa (se ill. 1) – En ef annar [...] Øverst i høyre spalte, sjettede linje, er kapittel 6 ferdig, og kapittel 7 fortsetter (TF-7b). (Foto: Lunds universitetsbibliotek)

Det er i tillegg tre tekstdeler i kapittelstrukturen som jeg vil diskutere spesielt ut fra fellestrekk mellom Járnsíða og de utvalgte tekstvitnene i tabellen. Disse tekstdelene er TF-3a, TF-4a og samordningen av TF-8a-b/TF-10e.

TF-3a: Den innledende formuleringen omtaler hvor lenge tinget skal vare. Teksten mangler i Gn, Fc, Ee, og dessuten i et tekstvitne som ikke er med i denne oversikten, Gd (GKS 1154 fol.). I de tekstvitnene der TF-3a mangler, innledes TF-3b, som dermed er begynnelsen av kapitlet og er markert med initial, med følgende tekst, hentet fra Gn: «Þat er nu þui nest at logmaðr skal lata gera [...]» (Det er dernest at lagmannen skal la gjøre [...]). Denne introduksjonen finner vi tilnærmet lik i Járnsíða: «Þat er nu þui nest at segia at logmaðr skal lata gera [...]» (Det er nå dernest å si at lagmannen skal la gjøre [...]) (NgL I, 260), mens i Frostatingsloven innledes kapitlet med «Þat er forn réttir at ármaðr or fylkium öllum scolum gera [...]» (Det er gammel rett at årmannen i alle fylkene skal gjøre [...]) (NgL I, 127). De fire landslovhåndskriftene som mangler TF-3a, slik også Járnsíða gjør, har en innledende formulering på TF-3b som i sin konstruksjon ligner både Frostatingsloven og Járnsíða, men er noe forskjellig fra dem. De fire er imidlertid identiske i sin formulering, noe som peker mot et felles utgangspunkt. De tekstvitnene som har TF-3a, fortsetter TF-3b slik: «Logmaðr skal lata gera [...]» (Lagmannen skal la gjøre), det vil si uten introduksjonsfrasen «Þat er nu þui nest».

TF-4a: Tekstdelen omhandler regler knyttet til vitner og vitneførsel. I tillegg til Fc, Gn og Ee mangler tekstdelen på dette stedet også i fem andre landslovhåndskrifter: Ef (Holm perg 35 4to), Gb (AM 322 fol.), Gp (Holm perg 29 4to), Bb (GKS 326r 4to) og Bl (Holm perg 11 fol.).

Kapittelkonstruksjonen TF-8a-b/TF-10e: Disse tekstdelene er organisert som ett kapittel i Járnsíða, noe som også synes videreført i Fc, Gc og Ee, og dessuten i Byloven. Men Fa (og de fleste øvrige tekstvitnene av Landsloven) har fått nye kapitler imellom (TF-9 og TF-10a-d), og TF-8a-b står som et eget avgrenset kapittel. I flere av disse står imidlertid TF-10e avgrenset som et eget kapittel.

Det fremgår også av tabell 4 at Byloven har en kapittelstruktur i Tingfarebolken som har flere fellestrekk med Járnsíða ved at TF-4a mangler i Tingfarebolken, Også TF-5b, TF-9 og TF-10a-d mangler. Som i Járnsíða, Gc og Ee er kapitlene TF-8a-b og TF-10e i Byloven samlet som ett kapittel. Jónsbók på sin side følger Fa tilnærmet identisk, bortsett fra at kapitlene TF-9 og TF-10a-e er avgrenset som ett kapittel (grønn farge).

Det synes tydelig at strukturen i Járnsíða har vært utgangspunkt for Landslovens struktur i Tingfarebolken. Alle kapitlene de har felles, kommer i samme rekkefølge, selv om Landsloven har fått tillegg og utfyllinger som enten er nytt stoff, videreført fra Gulatingsloven eller er flyttet dit fra Kjøpsbolken. Som vist i tabell 4 er det likevel tre håndskrifter av Landsloven der Tingfarebolken synes å stå nærmere den eldre strukturen fra Járnsíða enn den som står i Landsloven. Videre synes det klart at lovbestemmelser fra Frostatingsloven har vært utgangspunkt for Tingfarebolken i Járnsíða. Det er først i Landsloven at bestemmelser med opphav i Gulatingsloven har blitt flettet inn, sammen med enkelte nye bestemmelser.

De fire tekstvitnene Gn, Fc, Gc og Ee er som nevnt tatt med i tabell 4 nettopp på grunn av de mange strukturelle fellestrekkene med Járnsíða. De øvrige tekstvitnene følger i det vesentlige Fa, selv om det også her er varianter. En av disse er den spesielle typen samordning av kapitlene TF-7a-b og TF-6, ved at TF-7a etterfølges av TF-6 og TF-7b, slik det vises i tabellen for Gc og Ee. Denne varianten finnes i totalt 11 tekstvitner. Det kan også nevnes det er de samme tekstvitnene som mangler TF-4a, som har denne samordningen.

Analyse av Kjøpsbolken

Den neste bolken som skal undersøkes, er Kjøpsbolken (KB). Kjøpsbolken omhandler blant annet inngåelser av kjøpsavtaler, pantebestemmelser og prosedyrer ved avtalebrudd. Bolken består av 21 kapitler i Járnsíða, mot 28 i Fa, men her vil bare de første tre kapitlene bli diskutert. Grunnen er at vi her finner bestemte strukturvarianter som kan knyttes til Tingfarebolkens struktur, som vi nettopp har diskutert.

Grovt sett kan vi si at Kjøpsbolkens innhold er en videreføring og delvis utvikling av tekst fra Gulatingslovens kjøpsbolk, via Járnsíða til Landsloven. Det er visse kapitler i Landsloven som hverken står i Gulatingsloven eller Járnsíða, slik som KB-9, som omhandler kongens førsterett til alle kjøp, og de siste kapitlene i bolken, som blant annet omhandler bestemmelser knyttet til spill om penger og om angivelser av riktig mål og vekt. Kjøpsbolken i Gulatingsloven består av 14 kapitler, enkelte av dem er lange og går over 3–4 sider. Noen av kapitlene i Landslovens Kjøpebolk har opphav i kapitler fra andre deler av Gulatingsloven også, samt i enkelte kapitler fra Frostatingsloven.

I tabell 5 er det stilt opp fire tekstvitner av Landsloven. Disse er:

Fa (Holm perg 34 4to)

Fe (DG 8)

Ee (Holm perg 30 4to)

Ge (AM 62 4to)

Disse tekstvitnene oppviser i det store og hele en stor grad av homogenitet når man ser Kjøpsbolken under ett, og variantene består mest av ulik grafisk avgrensning og omposisjonering av kapitlene. Det er imidlertid flere varianter blant de innledende kapitlene som må diskuteres nærmere.

Tabell 5 viser at de første kapitlene i Kjøpsbolken i hovedsak er videreført fra Gulatingsloven, bare innledningen til det første kapittelet står også i Frostatingsloven. Det første kapittelet, KB-1a–c, redegjør for enhvers bestemmelsesrett over sine egne eiendeler, og prosedyrer ved krenkelser av denne retten. Teksten er tilnærmet likelydende i Járnsíða og Landsloven, mens opphavet, kapittel 34 i Gulatingsloven, er likelydende i første halvdel, tilsvarende KB-1a, mens den andre halvdel har annet innhold. I Járnsíða og Landsloven er de neste bestemmelsene, KB-1b–c, hentet fra andre kapitler i Gulatingsloven, G 141 og 142. Den siste bestemmelsen, KB-1c, handler om folk som drar til en annen, bryter seg inn og tar med seg eiendelene hans. Både Byloven og Jónsbók mangler dette siste leddet.

KB-2a–b, om vitneførsel, er også lik i Járnsíða og Landsloven, med det unntaket at Járnsíða har et innledende første ledd som Fa ikke

har, og som vi gjenkjenner som første del av Tingfarebolkenes fjerde kapittel, TF-4a (se ovenfor). Dette leddet står dessuten i 12 av de andre tekstvitnene av Landsloven på dette stedet i Kjøpsbolken. Járnsíða har som påpekt ovenfor, ikke TF-4 i Tingfarebolken. Det er med andre ord en direkte omdisponering av kapittelet om vitneførsel fra å stå som del av Kjøpsbolken i Járnsíða, til en del av Tingfarebolken i Landsloven. Det er påfallende at så mange tekstvitner av Landsloven følger Járnsíðas disposisjon, selv om de fleste av dem følger Fa. Vi ser også at kapittelkonstruksjonen i Járnsíða, Ee og Ge er den samme som kapittel 59 i Gulatingsloven.

Like påfallende er det neste kapittelet i Járnsíða, som er det samme som kapittel 9 i Tingfarebolken (TF-9) i Fa. Dette er en videreføring fra Gulatingsloven, første del av kapittel 102. I to tekstvitner, Fe og Ee, står dette kapittelet imidlertid i Kjøpsbolken slik det gjør i Járnsíða. I Fe står dessuten kapittelet også i Tingfarebolken, men ikke i Ee. Som vist ovenfor har både Fe og Ee også deler av TF-10 plassert i Kjøpsbolken, etter TF-9. Dette er nye bestemmelser som ikke står i Járnsíða.

Det er et åpent spørsmål hvorfor Fe og Ee har disse kapitlene i Kjøpsbolken. At TF-9 også står i Járnsíða i denne posisjonen i Kjøpsbolken, peker mot at det har eksistert et eldre forelegg som har dette kapittelet plassert her da Fe og Ee ble produsert. Det kan ha vært en avskrift av Járnsíða, men det kan også ha vært fra en eldre lovbok, kanskje en av de tapte reviderte lovbøkene til Magnus Lagabøte fra 1267–1269.

I Járnsíða og hele 12 Landslov-håndskrifter står TF-4a i Kjøpsbolken. Strukturvarianten finnes for øvrig i håndskrifter knyttet til alle de fire lagdømmene, og tre av dem går også sammen om å mangle TF-3a, se ovenfor. Dette er med andre ord ikke en variant som kan knyttes til ett bestemt lagdømme.

I Járnsíða står TF-4a altså ikke i Tingfarebolken, men i Kjøpsbolken sammen med KB-2a–b. Dette er samme sammensetning vi finner i Gulatingslovens kapittel 59. Det betyr at tekstdelen TF-4a har vært en del av Kjøpsbolken i både Gulatingsloven og Járnsíða, mens den i utarbeidelsen av Landsloven er funnet mer anvendelig i Tingfarebolken.

	G	F	Járnsíða	Fa	Fe	Ee	Ge	Bjloven	Jónsbók
þat er nu þui nest	34	X-1	1 KB-1a	1 KB-1a	Lektune	1 KB-1a	1 KB-1a	1 KB-1a	1 KB-1a
Nu tækr Barrun eða	141		KB-1b	KB-1b		KB-1b	KB-1b	2 KB-1b	KB-1b
Nu roa menn skipi	142		KB-1c	KB-1c		KB-1c	KB-1c	Mangler	Mangler
Eftir gognum ok vitn-	59a		2 TF-4a	-	-	2 TF-4a	2 TF-4a	3 TF-4a	-
Nv ef maðr kræfr	59b		KB-2a	2 KB-2a	-	KB-2a	KB-2a	Mangler	2 KB-2a
Fermeningar at	59c		KB-2b	KB-2b	-	KB-2b	KB-2b	KB-2b	KB-2b
Huæfuitna þær sæm	102a		3 TF-9	-	1 TF-9	3 TF-9	-	-	-
Nu þar sem sa stemnir			-	-	TF-10b	TF-10b	-	-	-
En ef stefndr kœmr en			-	-	TF-10c	TF-10c	-	-	-
En ef nockor skytr			-	-	TF-10d	TF-10d	-	-	-
A þesom tímum skal			-	-	2 TF-10a	4 TF-10a	-	-	-

Tabell 5. De første fire kapitlene av Kjøpsboken i Járnsíða, Fa (Holm þerg 34 4to), Fe (DG 8), Ee (Holm þerg 30 4to) og Ge (AM 62 4to).

Det interessante er at i en stor andel av de bevarte tekstvitnene av Landsloven mangler TF-4a i Tingfarebolken, slik den også gjør i Járnsíða. Og i de fleste av disse er den istedenfor plassert i Kjøpsbolken. Også i Byloven er TF-4a plassert i Kjøpsbolken. I tillegg er det første kapittelet delt grafisk i to ved at KB-1b innledes med initial og dessuten har en mer utfyllende tekst enn i landslovhåndskriftene, og KB-1c mangler. Også KB-2a mangler, og denne strukturvariasjonen er Byloven alene om å ha. Jónsbók følger Fa, med unntak av at KB-1c mangler, slik den gjør i Byloven.

Analyse av Kristendomsbolken

Avslutningsvis undersøkes Kristendomsbolken (KD). Landslovens Kristendomsbolke er ingen egentlig kristenrett, siden erkebiskop Jon Raude på Frostatinget i 1269 nektet kong Magnus å utarbeide en kristenrett. Kristenretten fra de reviderte lovene fra 1267 og 1268 er som tidligere nevnt bevart i flere håndskrifter, en Gulatings-versjon, kalt nyere Gulatings kristenrett, og en Borgartings-versjon, kalt nyere Borgartings kristenrett. Forskjellene mellom dem består i hovedsak av at kapittelet som omhandler ulike typer kirker i de forskjellige kirkesognene, er forskjellig, på samme måte som kapittelet om nemndemennene i Tingfarebolken er forskjellig, avhengig av hvilket lagdømme den enkelte lovboken skulle gjelde for. En annen forskjell mellom Magnus' kristenretter er at det i noen av håndskriftene er lagt til flere kapitler mot slutten som ellers ikke tilhører Kristendomsbolken. Særlig interessant for denne studien er det at det i to håndskrifter som overleverer nyere Gulatings kristenrett, Holm perg 29 4to og AM 62 4to, også står noen kapitler innledningsvis som er de samme som de første kapitlene i Landslovens Kristendomsbolke. Det er derfor naturlig å ta med de innledende kapitlene i nyere Gulatings kristenrett i diskusjonen nedenfor, også fordi disse bestemmelsene er det eneste som er bevart av de reviderte lovene fra 1267–1269.

Også Járnsíða har en kristendomsbolke. I tabell 6 er nyere Gulatings kristenrett (NG) og Járnsíða stilt opp sammen med følgende fire tekstvitner av Landsloven:

Fa (Holm perg 34 4to)
Fc (AM 72 4to)
Fe (DG 8 fol.)
Gn (Lund 15)

Det er bare de første åtte kapitlene som er med her. De øvrige kapitlene i nyere Gulatings kristenrett inneholder rene kristenrettslige bestemmelser, og de er som nevnt ikke med i de senere lovene.

Det er et gjennomgående trekk at Kristendomsbolkenes struktur i alle tekstvitnene er relativt homogen. De fleste følger Fa i kapittelstrukturen, uten vesentlige varianter. De få variantene som finnes, står oftest bare i ett tekstvitne, slik som i Fe, der kapittel KD-7 og KD-8 er slått sammen til ett kapittel (tabell 6, markert med grønt). Dette kan dermed først og fremst regnes som en variant oppstått i det ene tekstvitnet, utført av den aktuelle skriveren, og den representerer dermed ikke et mønster som kan spores tilbake til et felles opphav for de tekstvitnene som eventuelt hadde denne varianten.

Kristendomsbolken i Járnsíða og de første åtte kapitlene i nyere Gulatings kristenrett oppviser på sin side også stor likhet. Den eneste forskjellen er at det tredje kapittelet i Magnus' kristenrett er tatt ut i Járnsíða. Det handler om troskap mot biskopen og hører således ikke med i den ellers verdslig orienterte Kristendomsbolken i Járnsíða og Landsloven. I det øvrige er nyere Gulatings kristenrett og Járnsíðas kristenrett nærmest som avskrifter av hverandre, eller av et felles forelegg. Nyere Gulatings kristenretts kapittel 5 (NG-5) viser til Tronfølge-loven av 1260, mens Landslovens ekvivalent, KD-4a-n, gjengir Tronfølge-loven av 1273. Både nyere Gulatings kristenrett og Járnsíða har en kortere versjon av Landslovens KD-5a-b, og den er dessuten avgrenset som ett kapittel sammen med tronfølge-loven, NG-5, i dem begge.

Sammenlignet med nyere Gulatings kristenrett og Járnsíða er det ytterligere tre kapitler som er lagt til i Landsloven: om arv for kongens datter eller sønndatter (KD-6), troskapseden for hertug og jarl (KD-8), og troskapseden for lagmenn (KD-10). Troskapseden for hertug og jarl kan ha blitt utelatt fra Járnsíða siden det ikke var jarler eller hertuger på Island, men siden den også mangler i NG, peker det mot at den kan ha manglet allerede i Járnsíðas forelegg. Det samme

gjelder for lagmannseden – lagmannen fikk med Landsloven en ny rolle i det rettslige hierarkiet. Som representant for kongen skulle lagmannen tre inn som dommer. Bare ett av tekstvitnene, Gn (Lund 15), samt Byloven, mangler dette kapittelet. I tillegg har to andre tekstvitner, Fc og Fe, ikke KD-10 plassert mellom KD-9ab og KD-11a-c, men helt på slutten av Kristendomsbolken, etter KD-11a-c. Som vist i tabell 6 har Fc plassert både den fullstendige KD-7 og KD-10 til slutt i bolken. For øvrig ser vi igjen at kapittelstrukturen i Jónsbók er identisk med Fa.

Kapittel KD-7 omhandler kongens ed og troskapsløfte. I Landsloven innledes dette kapittelet likt med nyere Gulatings kristenrett og Járnsíða, men er omformulert og oppdatert. Der både nyere Gulatings kristenrett og Járnsíða refererer til erkebiskop Einar (1255–1267) og alle lydbiskopene, refererer Landslovens håndskrifter til erkebiskop Jon (1268–1282). Teksten er ellers kortet noe ned i Landsloven idet en lengre setning i nyere Gulatings kristenrett og Járnsíða om alle som var til stede på et møte på Frostatinget, er kuttet ut i landslovhåndskriftene. Dette er trolig riksmøtet i 1260, der den nye tronfølge-loven ble vedtatt. Den er derfor med i både de reviderte kristenrettene og i Járnsíða, siden det ikke kom noen ny tronfølge-lov før i 1273. Den nye står i samtlige landslovhåndskrifter og viser således at Kristendomsbolken i Landsloven har et felles opphav som er en videreføring av kristenretten fra 1267, men som er oppdatert etter 1273.

Sammenfatning og diskusjon

I dette kapittelet har jeg undersøkt forbindelsen mellom de norske middelalderlovene med utgangspunkt i lovtekstenes tekststruktur. Ett mål har vært å vise en metode der elementer fra tradisjonell tekstkritisk metode og materialfilologisk metode er ført sammen slik at nye perspektiver på avskrivingsprosesser i middelalderens håndskriftkultur kan bli belyst. Ved å definere tekststrukturen ved hjelp av grafiske virkemidler som initialer og kapiteltitler har det vært mulig å løfte perspektivet fra ord-, frase- og setningsnivå til kapitelnivå i lovhåndskriftene. Satt opp i oversiktstabeller har dermed likheter og forskjeller i tekstorganiseringen og kapiteldisposisjonen i lovene kommet

	NG		Járnsíða		Fa	
Þat er upp haf laga	1	KD-1	1	KD-1	1	KD-1
Nv af þui at guðs miskun	2	KD-2	2	KD-2	2	KD-2
Nv af þui at aller menn	3	NG-3		Mangler		Mangler
Nv af þui at landz folket	4	KD-3a	3	KD-3a	3	KD-3a
Nu at men þurfi eigi		KD-3b		KD-3b		KD-3b
I Nafe foður ok sonar	5	NG-5	4	NG-5	4	KD-4a
En eptir fra fall konongs	-		-			KD-4b
Sv er onnur ærfð	-		-			KD-4c
Sv er hinn tridia ærfð	-		-			KD-4d
Sv er hinn fiorda ærfð	-		-			KD-4e
Sv er hinn v. ærfð	-		-			KD-4f
Sv er hin .vi. ærfð	-		-			KD-4g
Sv er hinn vij ærfð	-		-			KD-4h
Sv er hinn viij ærfð	-		-			KD-4i
Sv er hinn ix ærfð	-		-			KD-4j
Sv er hinn x ærfð	-		-			KD-4k
Sv er hin xi ærfð	-		-			KD-4l
Sv er hin xij ærfð	-		-			KD-4m
Nv ef engi er þerssara	-		-			KD-4n
Nv ef suo hardllega		KD-5a		KD-5a	5	KD-5a
Nv ef nokor lætr sik		KD-5b		KD-5b		KD-5b
Ef dotter eða sonar		Mangler		Mangler	6	KD-6
Nv at konongr viti sik	6	KD-7	5	KD-7	7	KD-7
EN hærtoge eða iarll		Mangler		Mangler	8	KD-8
Nv skulu Barrunar ok	7	KD-9a	6	KD-9a	9	KD-9a
Þess lægg ek hond		KD-9b		KD-9b		KD-9b
Nv skulu log menn		Mangler		Mangler	10	KD-10
EN at bændr ok altyða	8	KD-11a	7	KD-11a	11	KD-11a
Þess lægg ek hond		KD-11b		KD-11b		KD-11b

Tabell 6. Kristendomsbolken i nyere Gulatings kristenrett (NG), Járnsíða, Fa, Fe, Fc, Gn. Byloven og Jónsbók.

Fe		Fc		Gn		Byloven		Jónsbók	
1	KD-1	1	KD-1	1	KD-1	1	KD-1	1	KD-1
2	KD-2	2	KD-2	2	KD-2	2	KD-2	2	KD-2
	Mangler		Mangler		Mangler		Mangler		Mangler
3	KD-3a	3	KD-3a	3	KD-3a	3	KD-3a	3	KD-3a
	KD-3b		KD-3b		KD-3b		KD-3b		KD-3b
4	KD-4a	4	KD-4a	4	KD-4a	4	KD-4a	4	KD-4a
	KD-4b		KD-4b		KD-4b		KD-4b		KD-4b
	KD-4c		KD-4c		KD-4c		KD-4c		KD-4c
	KD-4d		KD-4d		KD-4d		KD-4d		KD-4d
	KD-4e		KD-4e		KD-4e		KD-4e		KD-4e
	KD-4f		Lakune		KD-4f		KD-4f		KD-4f
	KD-4g		-		KD-4g		KD-4g		KD-4g
	KD-4h		-		KD-4h		KD-4h		KD-4h
	KD-4i		-		KD-4i		KD-4i		KD-4i
	KD-4j		-		KD-4j		KD-4j		KD-4j
	KD-4k		-		KD-4k		KD-4k		KD-4k
	KD-4l		-		KD-4l		KD-4l		KD-4l
	KD-4m		-		KD-4m		KD-4m		KD-4m
	KD-4n		-		KD-4n		KD-4n		KD-4n
5	KD-5a	5	KD-5a	5	KD-5a	5	KD-5a	5	KD-5a
	KD-5b	6	KD-5b		KD-5b		KD-5b		KD-5b
6	KD-6	7	KD-6	6	KD-6	6	KD-6	6	KD-6
7	KD-7	8	KD-7-	7	KD-7	7	KD-7	7	KD-7
	KD-8	9	KD-8	8	KD-8	8	KD-8	8	KD-8
8	KD-9a	10	KD-9a	9	KD-9a	9	KD-9a	9	KD-9a
	KD-9b		KD-9b		KD-9b		KD-9b		KD-9b
9	KD-11a	11	KD-11a		Mangler		Mangler	10	KD-10
	KD-11b		KD-11b	10	KD-11a	10	KD-11a	11	KD-11a
10	KD-10	12	KD-7		KD-11b		KD-11b		KD-11b
		13	KD-10						

tydelig frem, noe som har gjort det mulig å følge en utvikling i organiseringsarbeidet fra de eldre landskapslovene, via revisjonsprosessen på 1260- og 1270-tallet og frem til 1280, og deretter i den senere avskrivningsprosessen av Landsloven. Metoden er velegnet til å analysere lengre tekster ut fra tekststrukturen.

Et annet mål har vært å vise hvordan avskrivningen av Landsloven i noen tilfeller har ført til en sammenblanding av eldre og nyere lover. Analysen viser hvordan enkelte bestemmelser og rettsregler fra de eldre lovene er videreført og omstrukturert i de nye lovene. Den endelige grunnleggende tematiske bolkestrukturen er fastlagt allerede med Járnsíða, og deretter følger en videreutvikling med Landsloven der også nyere bestemmelser er lagt til. Det er imidlertid noen tekstvitner av Landsloven som har en kapittelstruktur med større likheter med Járnsíðas struktur enn de andre tekstvitnene. Det må understrekes at for de mange bevarte tekstvitnene av Landsloven er det i det store og hele en relativt sett homogen kapittelstruktur. Nettopp derfor stikker variantene seg ut.

I Fa utgjør Tingfarebolken ca. 7 sider, mens Kristendomsbolken er lengre og utgjør ca 9,5 sider. Selv om det er mer tekst i Kristendomsbolken, er det likevel vesentlig mindre variasjon her enn i Tingfarebolken. Siden vi har bevart nyere Gulatings kristenrett fra 1267, kan vi se at det er gjort svært få endringer i Kristendomsbolken frem til Landsloven kom i 1274, og det er få forskjeller mellom Járnsíða og Landsloven i Kristendomsbolken. Den viktigste endringen er at tronfølge-loven fra 1273 har erstattet den forrige fra 1260.

Da er det vesentlig flere forskjeller mellom Járnsíða og Landsloven i Tingfarebolken. Denne bolken fra de reviderte lovene er tapt, men det er likevel påfallende at den bolken som har endret seg mye på de tre årene fra Járnsíða ble utarbeidet i 1271, til Landsloven kom i 1274, har særlig stor variasjon mellom tekstvitnene, mens Kristendomsbolken, som er nærmest lik med få endringer, oppviser liten variasjon blant tekstvitnene av Landsloven.

Flere av bestemmelsene i Tingfarebolken i Járnsíða er videreført fra Frostatingsloven og Gulatingsloven, men kapittelstrukturen har funnet sin form først med Járnsíða, som deretter er videreført og

utviklet i Landsloven. Samtidig viser analysene at også Byloven ofte har samme kapittdisposisjon som Járnsíða. Det er derfor en mulighet at de som skrev av Landsloven, vekslet mellom forelegg av både Landsloven og Byloven, siden store deler av Bylovens tekststruktur ellers er lik Landsloven. Dette reiser imidlertid spørsmålet om hvorfor Byloven har strukturelle fellestrekk med Járnsíða. Járnsíða ble som kjent sendt til Island i 1271, og hvis norske lovbøker har felles trekk i tekststrukturen med Járnsíða, må det enten ha vært tilbake en avskrift av Járnsíða i Norge som siden har vært tilgjengelig ved avskrivning av Byloven eller Landsloven, eller så er det forelegget til Járnsíða som har blitt benyttet.

Det må også bemerkes at de utvalgte tekstvitnene av Landsloven som er diskutert ovenfor, er knyttet til tre forskjellige lagdømmer, Frostating, Gulating og Eidsivating, noe som reiser spørsmål knyttet til proveniens. Det er fullt mulig at ett skriptorium har produsert lovbøker for flere ulike lagdømmer, slik at ett eller noen få håndskrifter der disse strukturvariantene har oppstått, har vært forelegg for en stor andel av de bevarte håndskriftene. Imidlertid ville det gi grunn til å forvente flere fellestrekk enn de vi har sett her, slik som felles skriverhender, i flere av håndskriftene. Det er i liten grad tilfelle, snarere tvert imot er det svært ulik stil og form på både utforming, dekor og skrift.

Samtidig er det en tendens til at de samme tekstvitnene er representert flere ganger i delanalysene. Tekstvitnene Gn, Fc, Ee og Fe er alle representert i to av delanalysene, og som signaturene antyder, er de tilknyttet ulike lagting. Om håndskriftene er produsert lokalt i de ulike lagdømmene, kan variantene skyldes lokale tilpasninger, men da er det underlig at det har oppstått relativt like tilpasninger i flere lagdømmer. Det åpner for en tredje forklaring, som støttes av at variantene også finnes i Járnsíða. Det kan allerede ha eksistert eldre lovbøker i lagdømmene der disse håndskriftene er produsert, og disse lovbøkene har vært relativt like hverandre, selv om de har tilhørt ulike lagdømmer. Gjennom avskrivning har deretter både ny og gammel lov blitt innført. Et eksempel er den store variasjonen i utformingen av Tingfarebolken. Tre av tekstvitnene, Fc, Gc og Ee, samt Byloven, har en struktur som

er mer lik Járnsíða enn Landsloven. Ett av disse tekstvitnene hører til gruppen av Frostating-håndskrifter. Det er kanskje ikke så rart, i og med at de fleste bestemmelsene i Járnsíðas Tingarebolk er videreført direkte fra Frostatingsloven. Men disse bestemmelsene er likevel omstrukturert i Járnsíða, og det er denne strukturen vi finner i Fc og Gc. Kan en avskrift eller to av Járnsíða ha blitt distribuert parallelt med den andre versjonen av Tingfarebolken som tross alt de fleste andre tekstvitnene har? Jeg mener det er grunn til å spørre om det kan være et lovhåndskrift eldre enn Járnsíða som har tjent som forelegg for Fc og Gc. Et slikt forelegg kan ha vært en av de reviderte lovene fra 1267–1269. Járnsíða kan således bygge på disse, noe som også forklarer hvorfor Járnsíða inneholder så mange bestemmelser som er videreført fra Gulatingsloven og Frostatingsloven, selv om det også er tilpasninger til islandske forhold.

Den yngste av lovene som ble utarbeidet av Magnus Hákonsson, Jónsbók, utmerker seg ved å være den loven som står nærmest Landsloven, når det gjelder de bolkene som er undersøkt her. I den grad vi kan gå ut fra at de strukturmønstrene som finnes i flertallet av tekstvitnene av Landsloven, representerer originalen av Landsloven som ble vedtatt i 1274, synes Jónsbók å være utarbeidet og tilpasset Island med utgangspunkt i et forelegg fra nettopp denne originalen.

Tabellene synliggjør med andre ord strukturvariasjon og strukturfellesskap som ikke fremkommer like tydelig gjennom et tradisjonelt variantapparat. Ved hjelp av tabellene kan nye spørsmål knyttet til forholdet mellom Járnsíða og Landsloven, og mellom de reviderte, tapte lovene fra 1267–1269 og Landsloven reises. For å svare på disse spørsmålene er det nødvendig med videre studier, også på ord-, frase- og setningsnivå.

Kilder og litteratur

Primærmateriale

UTRYKTE KILDER

Det Arnamagnæanske Institut, København

AM 312 fol., Frostatingsloven.

Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum, Reykjavík

AM 334 fol. (Staðarhólsbók), Járnsiða.

AM 350 fol. (Skarðsbók), Jónsbók.

TRYKTE KILDER

EITHUN, BJØRN, MAGNUS RINDAL OG TOR ULSET, utg. 1994. *Den eldre Gulatingslova*. Oslo: Riksarkivet.

GUÐRÚN ÁSA GRÍMSDÓTTIR, utg. 1998. *Árna saga biskups*. I *Biskupa sögur*, bind III. Íslenzk fornrit: 17. Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag.

NgL = *Norges gamle Love indtil 1387*, bind I–II, utgitt av Rudolf Keyser og P. A. Munch. 1846–1848. Christiania: Chr. Grøndahl.

RINDAL, MAGNUS OG BJØRG DALE SPØRCK, utg. 2018. *Kong Magnus Hákonsson Lagabøtes landslov. Norrøn tekst med fullstendig variantapparat*, 2 bind. *Norrøne tekster* 9. Oslo: Arkivverket.

ROBBERSTAD, KNUT, overs. 1969. *Gulatingslovi*. Oslo: Det Norske Samlaget.

STORM, GUSTAV, utg. 1888. *Islandske Annaler indtil 1578*. Christiania: Det norske historiske Kildeskriftfond.

DIGITALE KILDER

HORN, ANNA CATHARINA, utg. «Holm perg 34 4to. Landsløg Magnúss Hákonarsónar | Magnus Lagabøtes landslov v. 1.2.» *Medieval Nordic Text Archive*. <http://clarino.uib.no/menota/catalogue>.

- HAGLAND, JAN RAGNAR OG JØRN SANDNES. 1994. «Om lova og lagdømmet». I *Frostatingslova*, redigert og oversatt av Jan Ragnar Hagland og Jørn Sandnes. Oslo: Det Norske Samlaget.
- HELLE, KNUT. 2001. *Gulatinget og Gulatingslova*. Leikanger: Skald.
- HERTZBERG, EBBE 1890. *Nordisk Retsencyklopædi*. Bind 1. Kjøbenhavn: Gyldendalske Boghandels Forlag.
- HORN, ANNA CATHARINA. 2016. «Lov og tekst i middelalderen. Produksjon og resepsjon av Magnus Lagabøtes landslov.» Doktogradsavhandling, Göteborgs Universitet.
- HORN, ANNA CATHARINA. 2018. «Lovrevisjonene til Magnus Håkonsson Lagabøte – en historiografisk gjennomgang». *Maal og Minne* 110 (2): 1–27.
- HORN, ANNA CATHARINA. 2019. «Ressurser: Strukturtabell, håndskriftene av Landsloven.» *Nasjonalbiblioteket: Magnus Lagabøters landslov og bylov*. <https://www.nb.no/forskning/lagabote/ressurser/>.
- «Manuscripts.» *ONP: Dictionary of Old Norse Prose*. Lest 27. august 2020. <https://onp.ku.dk/onp/onp.php?v>.
- MAURER, KONRAD. 1878. *Udsigt over de nordgermaniske Retskilders Historie*. Kristiania: Den norske Historiske Forening.
- RINDAL, MAGNUS. 1981. «AM 309 fol og Eidsivatingredaksjonen av Magnus Lagabøtes Landslov». Upublisert. Bergen: Universitetet i Bergen.
- STORM, GUSTAV. 1879. *Om Haandskrifter og Oversættelser af Magnus Lagabøters Love*. Christiania Videnskabselskabs Forhandlinger 1879 14. Christiania: Dybwad.